

HUMANISTA VÍZIÓ

BRANKO ČOPIĆ: *Bašta sljezove boje*.
Srpska književna zadruža, Beograd, 1970.

Hazánk egyik legrangosabb irodalmi elismerését, a minden harmadik évben kiosztásra kerülő Njegos-díjat az idén Branko Čopićnak ítélte oda a bíráló bizottság az 1970-ben megjelent *Mályvaszinű kert* című elbeszéléskötetért.

Čopić Njegos-díja már azért is jelentős, mert a díj odaítélése előtti jóslatokban és találgatásokban — Čopić mellett — olyan jelentős nevek és művek is szerepeltek, mint — hogy csak egyet említsünk — Miloš Crnjanski *Roman o Londonu* (*Regény Londonról*) című műve, amely elnyerte a legjelentősebb, prózáért járó elismerést, a NIN-díjat, és a jugoszláv kritika osztatlan elismerését is. Mindezek ismeretében érdemes elidőzni a bíráló bizottság véleménye mellett, melyben a díj odaítélését okolja meg.

A zsüri szerint Čopić legutóbbi műve újra igazolta a szerző már ismert és elismert elbeszélői színvonalát, és bizonyos értelemben alkotói munkásságának kiteljesedését jelenti. A *Mályvaszinű kert* című kötet ezenkívül azért érdemelte ki a bíráló bizottság elismerését, mert a könyvön végighúzó melankólia és a lét mély humanista víziója nyer magas szintű irodalmi megvalósulást a gyermekkorból és az érett férfikor fanyar bölcsességéből táplálkozó élményanyagban.

A díj átvétele utáni nyilatkozatokban és interjúkban tallózva nem érdektelen elidőzni Čopić néhány vallomásértékű mondata mellett sem. Arra a kérdésre, hogy miként lehetséges korunkban egyszerre elkötelezettnek és humanistának lenni, Čopić arról beszélt, hogy »az írónak senki sem tilthatja meg a humanista állásfoglalást.« Szerinte »a világban az erőszak, a terror és a gyűlkosság uralkodik, s az írónak humanizmusával kell ellenük har-

colnia. Tehát az elkötelezett író mellett foglalok állást« — folytatta. »Vannak írók, akiknek műveiben az elkötelezettség nehezebben ismerhető fel, mert angazsáltságuk sokkal mélyebb gyökerekből táplálkozik« — fűzte még hozzá Čopić.

A műveire oly jellemző humorral és szatirikus hanggal kapcsolatban a következőket mondta: »A szatíra a társadalom egészségtelen és csúnya dolgaival szeretne könnyörtlenül leszámolni, a humor pedig élet- és emberszemlélet... a humor nevetésre ingerel, néha bizony szomorú is, a szatíra ellenben veszélyes.« Arra a kérdésre, hogy korai szemlélete és a mai között van-e változás, ironikusan, de a sokat megélt ember bölcsességével ezt válaszolta: »Annyiban történt változás, hogy ma már csöndesebben fogadom a sikereket és a sikertelenségeket. Nem sarkall az ambíció, a rossz dolgokra nem gondolok. És végül, az életből azt a tanulságot vontam le, hogy inkább boldogabb vagyok, mint bölcsőbb.«

Čopić népszerűsége hatalmas, könyveinek példányszáma és műveinek száma impozáns, összegyűjtött munkáinak tizenkét kötetek korántsem ölelte fel összes műveit. Írt drámákat, regényeket, szatírákat, verset, de a kritika véleménye szerint — amely nem mindig mutatott hajlandóságot Čopić alkotó módszerének elismerésére — igazi területe a rövid novella, s a *Mályvaszinű kert* is lényegében az érett korszak és az indulás szerencsés találkozása. Čopić az első kötetek »Grmeč alatti világához« tért meg újra ebben a könyvben, de sokkal árnyaltabb művészettel látatva az ottani embereket.

Autentikus világ Čopić írói világa, mélyen emberi és humanista

szemléletű, de a Crnjanski- vagy Krleža-féle egyetemesebb dimenzió kevésbé jellemző rá. Emberi melegsége és humora azonban sok hívet szerzett neki, következetes írói

magatartása pedig sok barátot — de ellenséget is. Čopić írói modorát és szókimondását lehet nem szeretni, de művei java részének értékét nem elismerni nem lehet.

J. K.

MEGRÁZÓ DOKUMENTUM

BAZSIK RENÁTA: *Mire az erdők kiszödulnek*.

Magvető, Budapest, 1972.

Érdekes módon a népfelszabadító mozgalom résztvevőinek tragikus börtönemlékeit három szerző talán nem is véletlenül, egymáshoz fűződő, csaknem azonos asszociációkat ébresztő, lírai hangzású címmel adta közre: Simin Bosán Magda 1958-ban *Mire a meggyfa kivirágzik* című könyvében a márianosztrai női börtön sajátosságait és elhurcoltatásuk kálváriáját írta meg; 1961-ben Živan Milisavac *Nije šuma olistala (Nem zöldült ki az erdő)* címmel az okmányok és életben maradtak emlékezései alapján írt kimerítő dokumentumregényt a sátoraljaújhelyi börtönben vérbe fojtott kitorési kísérletről — és most, huszonnyolc év távlatából elhangzott egy újabb vallomás: Bazsik Renáta ugyancsak a sátoraljaújhelyi tragédiát idézi fel *Mire az erdők kiszödulnek* című könyvében. Természetesen megjelentek más börtönregények is, hiszen Lazar Plavšić *Čilaga*, Milenko Beljanski *Četiri susreta sa ljudima (Négy találkozás az emberekkel)* szintén a bécskai harcok börtönélményeit mentik meg a feledéstől.

De az említett három könyv, különösen a két utóbbi, mintha egymás visszhangjaként hatolna az olvasó tudatába és lelkébe. És jogosan merül fel bennünk a kérdés: Milisavac kimerítő beszámolója után marad-e még más szerző számára is mondánivaló? Nem lett volna egyszerűbb lefordítani ezt a

könyvet és eljuttatni a magyar olvasó kezébe? Mert Milisavac valóban mindent feljegyzett és elmondott, ami ehhez a tárgykörhöz tartozott.

Bazsik Renáta munkája mégsem meddő vállalkozás. Mert az objektív eseményeken kívül álló író, bármennyire együtt érez is a megrázó események hőseivel, képtelen olyan átélten, olyan őszinte közvetlenséggel felidézni az eseményeket, mint a tragédia, egykor testi-lelki sebekből vérző hősnője tehetette.

Harcos nő — írónő... Feltételezhetnénk, hogy a könyv személyes, érthetően szubjektív érzelmektől átítatott, pátosszal átszótt gondolat- és emléksorozatokból állt össze. De Bazsik Renáta a csaknem három évtized távlatából visszanezve elkerülte ezeket a buktatókat, hogy leküzdve a minduntalan feibukkanó személyes élmény sokrétű villanásait, megfontolt, rövidre fogott mondatokban, szinte táviratstílusban mondja el egy mozgalmi csoport tiszavirág életű tevékenységének, a börtönélet tömören összefoglalt hétköznapijainak és végül egy kissé talán naívan elképzelt, de szándékai-ban föltétlenül hősi és mindenképp föltött tragikus lázadásnak a történetét.

A nyíltság, az őszinteség és a vallomás közvetlensége kizárja az írói ügyeskedés átlátszó fogásait, de egyszersmind a szerző rutinhiányát is pótolja.